

73. Селезнёв Ю. А. Совершенствование антикоррупционных программ субъектов Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. социол. наук: 22.00.08 – соціологія управління / Ю. А. Селезнёв. – Орел, 2011. – 23 с.
74. Суворин Э. В. Коррупция в постсоциалистических странах: сущность, особенности, стратегии противодействия (политологический анализ): автореф. дисс. ... канд. полит. наук: спец. 23.00.02 – политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии / Суворин Эдуард Витальевич – Москва, 2008. – 27 с.
75. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Т.1. – Тула. Автограф, 2001. – 800 с.
76. Туляков В. А. Транзитивное уголовное право // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса). у 2 т. Т. 2/ відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юридична література, 2015. – С.163-166.
77. Храмов С. М. Латентная преступность: методология познания и основные направления противодействия: монография / С. М. Храмов; Брест. гос. ун-т имени А. С. Пушкина. – Брест: БрГУ, 2010. – 169 с.
78. Цитряк В. Я. Инфраструктура підкупу у сфері публічної службової діяльності / В. Я. Цитряк // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 6. – С. 186–189; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/6_2015/53.pdf.
79. Цитряк В. Я. Підкуп у сфері публічної службової діяльності: кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. Я. Цитряк; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2014. – 20 с.
80. Шевченко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. В. Шевченко; МВС України, Нац. акад. внутр. справ. – К., 2012. – 19 с.

Оцяця Анастасія,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОХОРОННА ФУНКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду внутрішній та зовнішній будові охоронної функції кримінального права шляхом вивчення її форми, сутності та змісту (останній складається з напряму впливу кримінального права (кримінальна політика держави) та кримінально-правового впливу, який здійснюється за допомогою духовного відродження суспільства).

Ключові слова: функція, охорона, кримінальне право, зміст, сутність, внутрішнє, зовнішнє.

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению внутреннему и внешнему строению охранительной функции уголовного права путем изучения ее формы, сущности и содержания (последнее состоит из направления воздействия уголовного права (уголовная политика государства) и уголовно-правового воздействия, который осуществляется посредством духовного возрождения общества).

Ключевые слова: функция, охрана, уголовное право, содержание, сущность, внутреннее, внешнее.

Summary. The article is devoted to the internal and external structure of security functions of criminal law by examining the shape, nature and content (the latter consists of the direc-

tions of influence of the criminal law (the penal policy of the state) and of the code of criminal-legal influence, which is carried out by means of the spiritual revival of society).

Key words: function, security, criminal law, the content, the essence, internal, external.

Вступ

Сучасний період розвитку нашої держави – період зміни одного устрою іншим, так як не секрет, що спадщина України передбачає певну наступність позицій радянської правової доктрини. Також даний період характеризується зміною однієї влади іншою, що призводить до зміни кримінальної політики, а вона в свою чергу до змін чи доповнень Кримінального кодексу України. Цей процес супроводжується загостренням соціальних протиріч в суспільстві і веде до росту злочинності та зміни її структури.

Кримінальне право специфічне. Його головною відмінністю від інших галузей правової системи є те, що дана галузь права включає в предмет свого регулювання суспільні відносини, які виникають на основі вчинення злочину – найнебезпечнішої людської поведінки, і встановлює жорсткі, репресивні засоби впливу на правопорушників.

Забороняючи суспільно небезпечні діяння, встановлюючи покарання та інші міри кримінально-правового характеру, кримінальне право виступає важливішим регулятором суспільного життя. Але реалізація кримінально-правових приписів в зв'язку зі вчиненням злочину проявляє до життя не тільки позитивні емоції в суспільстві, але і в більшості випадків негативне відношення до кримінального права у зв'язку, наприклад, з помилковим застосуванням норм кримінального права або свавіллям, яке вчинюється деякими особами.

Право – це творіння людини і може бути зрозумілим тільки через призму його ідей, це «самодостатня система соціального регулювання, яка виникає і характеризується вольовою творчою діяльністю». Кримінальне право як найважливіша складова кримінальної та соціальної політики, традиційно розглядається як інструмент соціального, охоронного та регулятивного впливу.

В зв'язку з цим дуже важливо зосередити увагу на вивченні фундаментальних проблем теорії кримінального права. Без досить повного уявлення про основні положення кримінально-правової науки не можна розраховувати на успішне рішення її нагальних питань. До числа такого роду проблем відноситься проблема функцій кримінального права. Саме напрямок впливу права на суспільні відносини визначається його функціями, їх змістом та сутністю. Кожній галузі права властиві функції, вони об'єктивні та існують незалежно від волі людини, але їх зміст, способи забезпечення створюються людьми, тому зміст функціонального впливу права визначається свідомістю та волею суспільства.

У цих умовах дослідження охоронної функції кримінального права набуває особливої важливості, оскільки саме через цю функцію розкривається власна сутність права.

До теперішнього часу охоронна функція кримінального права залишається мало вивченою, в той час як з'ясування механізмів її реалізації (форм, методів,

засобів, гарантій) дозволило б підвищити ефективність всієї правоохоронної системи. Потребує розкриття сам зміст явища, що розглядається, тенденції його розвитку, трансформації стосовно до сучасних українських реалій, оскільки зміст охоронної функції кримінального права, як і багатьох інших правових категорій, змінюється по мірі розвитку суспільства.

§ 1. Внутрішня та зовнішня будова охоронної функції кримінального права України

Охоронна функція кримінального права нами буде досліджуватися як явище.

Явище – взагалі все, що чуттєво відчутне, особливо впадає в якомусь відношенні в очі (наприклад, будь-яке явище природи) [1].

З точки зору теорії пізнання явище є вираження, свідчення наявності чогось іншого. У філософії Канта явище – корелятивне поняття до «речі – в собі» [2]. Н. Гартман говорить: суще в собі є явне в явищі. Інакше явище було б марною видимістю [3].

Відмінність наших відчуттів дозволяє нам визначити дві області буття – все суще поза нас, і все суще всередині нас. Все суще поза нас не залежить від нашої волі, і властиве буттю поза нас, тому ми можемо визначити його як об'єктивну реальність.

Навпаки, все суще всередині нас належить тільки нам, і тому ми можемо визначити цю область буття як суб'єктивну дійсність. Таким чином, буття розділяється на дві області всього суцього.

Але і все суще всередині нас, також поділяється на дві області – область наших відчуттів, і область наших емоцій і почуттів, які не пов'язані безпосередньо з нашими відчуттями, незалежні від наших відчуттів. Тому область емоцій і почуттів ми виключаємо з нашого дослідження, залишаючи область наших відчуттів.

З самого початку ми не можемо знати – що собою являє суб'єктивна і об'єктивна реальність. Тому все, що у нас і поза нас, в тому числі й ми самі, і наші відчуття, слід визначити як явища буття. У самому загальному своєму значенні і сенсі все, що навколо нас і всередині нас – це явище чогось насправді. Таким чином, явище дійсності – це якась визначеність дійсності, приміром – дерево, автомобіль, хмари, море, вітер, міліціонер, суспільство, література, думка, а також функція; а сама дійсність – явище її самої.

Тому охоронну функція кримінального права ми будемо розглядати як явище.

Зміст такого явища ми можемо дізнатися шляхом дослідження його форми, адже вони взаємодіють між собою і виходять одне з одного.

У мистецтвознавчій [4] і філософській літературі чітко простежується думка про те, що форма – то не є якась оболонка, одяг, зовнішнє покриття, які можна зняти чи, навпаки, приєднати. Форма – це обличчя, тіло, жива плоть змісту. Звертаючись до твору, ми безпосередньо сприймаємо ні що інше, як його мову і

композицію, тобто матеріально виражене членування і взаєморозташування частин. Ця форма і несе в собі весь зміст, вона є об'єктивним його буттям. Тобто, форма – це, по суті, зміст у тому його вигляді, як він проявляється зовні, об'єктивно.

Форма в перекладі з лат. *forma* – форма, зовнішній вигляд [5].

Відповідно до тлумачного словника С. І. Ожегова, Н. Ю. Шведової під словом «зовні» слід розуміти – поверхнєве, позбавлене глибини, внутрішнього змісту [6].

Тобто, виходячи з поняття «зовнішнє» – те, що ми можемо побачити на власні очі.

Зовнішнє вираження такого явища як охоронна функція кримінального права є її нормативне, законодавче закріплення.

Вперше нормативне закріплення функцій і задач кримінального закону були в ХХ столітті. Затверджуючи текст Кримінального Уложення, Микола II в Іменному Найвищому Указі Урядовому Сенату «Про затвердження Кримінального Уложення» від 22 березня 1903 року писав: «Уповаючи, що новий кримінальний закон, пристосується до сучасних умов державного й суспільного побуту, буде сприяти успішному відправленню кримінального правосуддя, Ми перебуваємо у твердій упевненості, що закон цей, розмежовуючи область забороненого і дозволеного й протидіючи злочинним зазіханням, послужить до охорони цивільного порядку й до зміцнення в народі почуття законності, що повинне бути постійним керівником кожного як окремо в колі його особистої діяльності, так і сукупному складі станів і суспільства» [7, с. 198]. Як бачимо, саме в цьому документі вперше були чітко сформульовані охоронна, попереджувальна та виховна функції кримінального права. У подальшому функції кримінального закону формувалися в одному ідеологічному напрямку, якому завжди була властива охоронна функція.

Далі охоронна функція була закріплена у Керівних началах по кримінальному праву РСФСР (1919) – перший радянський кримінально-правовий акт, в якому була сформульована функція кримінального права – визначав як «охорону за допомогою репресій системи суспільних відносин, що відповідають інтересам трудящих мас, що організувалися в панівний клас у перехідний від капіталізму до комунізму період диктатури пролетаріату» [8].

Кримінальний кодекс 1922 р. (у тому числі в редакції 1926 р.) фіксував своїм завданням «правовий захист держави трудящих від злочинів і від суспільно небезпечних елементів шляхом застосування до порушників революційного правопорядку покарання й інших засобів соціального захисту» [9].

Прийнятий у 1960 р. КК УРСР проголошував своїм завданням, а в тому числі й функцією «охорону суспільного ладу СРСР, його політичної й економічної систем, соціалістичної власності, особистості, прав і свобод громадян і всього соціалістичного правопорядку від злочинних зазіхань» [10, с. 46].

У ст. 1 КК України 2001 року законодавець закріпив: «Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод лю-

дини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам». Тим самим визначивши основний напрямок впливу держави – охорона.

Внутрішня будова охоронної функції кримінального права, а саме її зміст та сутність розглядав у своїх працях С. Л. Федоров, який вважає, що сутність та зміст охоронної функції кримінального права визначається фактичними і формальними підставами, об'єктом впливу, способами здійснення, юридичними і соціально значущими наслідками.

Формальні підстави тієї чи іншої функції розкриваються в нормах права, тобто законодавчо закріплених і забезпечених примусовою силою держави правил поведінки. Вступ у силу цих норм і забезпечує функціонування права в цілому [11, с. 13]. Адже охоронна функція кримінального права має єдину формальну підставу – це норми кримінального закону, але було б правильно розуміти те, що відмінність у формальній підставі для охоронної функції кримінального права полягає саме в структурі кримінально-правових приписів.

Фактичною підставою охоронної функції кримінального права, на думку С. Л. Федорова, є акт людської поведінки. Тобто, можна говорити про збіг підстав виникнення охоронної функції, охоронних кримінально-правових відносин і ретроспективної кримінальної відповідальності. Їх єдиною підставою є факт вчинення діяння, який містить в собі всі ознаки складу злочину, що передбачається Кримінальним кодексом. І в цьому немає нічого суперечливого, так як всі вищезгадані категорії взаємозв'язані і виступають як єдиний процес дії права, тому цілком обґрунтовано, що в їх основі лежить один юридичний факт – вчинення злочину.

Об'єктом охоронної функції кримінального права виступають суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням особою злочину і закінчуються з моменту погашення або зняття з особи судимості. Тобто, об'єкт охоронної функції – це охоронювані кримінально-правові відносини, правовідносини кримінальної відповідальності і покарання, а також інші правовідносини, які складаються в процесі реалізації приписів норм санкційного комплексу кримінального права. Таким чином, об'єкт охоронної функції кримінального права за своїм змістом набагато вужчий, ніж об'єкт злочинного посягання або об'єкт кримінально-правової охорони.

Санкційні приписи, або, як їх називають в літературі, санкційні комплекси [11, с. 14], утворюються із сукупності норм як Загальної, так й Особливої частин Кримінального кодексу. У санкційний комплекс включаються норми про кримінальну відповідальність, покарання, інші засоби кримінально-правового характеру та інші. Без цих норм охоронна функція кримінального права виникнути і здійснюватися не може, оскільки дані норми визначають виникнення і розвиток охоронних правовідносин, в яких і виникає розвиток, реалізація охоронної функції кримінального права.

Наслідки охоронного впливу можуть носити як правовий, так і соціальний характер. Наприклад, раніше, в період існування СРСР, найрадикальнішим наслідком впливу охоронної функції можна було вважати фізичну ліквідацію суб'єкта злочину (смертна кара). Найбільш типовим сучасним наслідком дії охоронної функції кримінального права виступають обмеження, які пов'язані з реалізацією політичних, майнових та інших прав і свобод злочинця. Засуджений втрачає можливість влаштуватися на роботу в правоохоронні органи або працювати на певних посадах у певній професії. Він (злочинець) може бути позбавлений пільг або соціального забезпечення у випадку застосування до нього покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, на нього може бути накладено обов'язок відшкодувати матеріальну або моральну шкоду, що суттєво обмежує матеріальні можливості винного.

Наслідки впливу охоронної функції кримінального права розповсюджуються не тільки на особу, яка вчинила злочин, але і на інших осіб, які зв'язані з винним в силу закону, споріднення, інших обставин. У зв'язку з тим, що злочинець, як і будь-яка людина, знаходиться в різних соціальних зв'язках з іншими людьми: є одруженим, знаходиться в договірних відносинах, є батьком, матір'ю, єдиним «годувальником», є співмешканцем, ті чи інші наслідки впливу охоронної функції відображаються і на майнових, і на немайнових інтересах, правах, свободах членів сім'ї, рідних злочинцю людей та інших осіб. Особливо явно такі наслідки функціонального впливу кримінального права проявляються при призначення конкретних покарань.

Тому змістом та сутністю охоронної функції кримінального права, на думку С. Л. Федорова, визначається наявність таких взаємозв'язаних елементів її структури: єдина формально-фактична підстава її виникнення та існування, специфічний об'єкт впливу та особливі наслідки впливу охоронної функції кримінального права на свій об'єкт, який являє собою сукупність прямих і непрямих обмежень правового і соціального статусу особи, яка вчинила злочин, та інших пов'язаних з ним осіб, спрямованість правового впливу і метод його здійснення.

З наведених даних, С. Л. Федоров поєднує зміст та сутність як одне і теж саме поняття. Хоча, на наш погляд, сутність є більш глибокою за своєю природою категорією.

Даний вислів можна підтвердити, звернувшись до тлумачного словника С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової, які під словом «внутрішнє» пропонують розуміти – те, що становить зміст глибини сутності [12].

Сутність (есенція) – філософська категорія, що виражає головне, основне, визначальне в предметі, таке що зумовлене глибинними, необхідними, внутрішніми зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення [13].

Категорія «сутність» нерозривно пов'язана із категорією «явище». Проте єдність сутності та явища не означає їхнього збігу. Це єдність відмінного: сут-

ність завжди прихована за явищами. Сутність завжди виступає як внутрішній зміст явищ, прихований від безпосереднього сприйняття.

Є різні точки зору з приводу визначення даної функції, всі вони – різні та визначають різні підходи до її розуміння, одні суперечать іншим, але одне, що є незмінним, об'єднуючим і характерним для більшості – це те, що всі вони не заперечують призначення охоронної функції. Приведемо наступні визначення охоронної функції.

На думку Т. Н. Радько «охоронна функція права – це обумовлений соціальним призначенням напрям правової дії, націлений на охорону загальнозначущих, найбільш важливих економічних, політичних, національних, особистих стосунків, витіснення явищ, чужих даному суспільству». Специфіка цієї функції, як вважає Т. Н. Радько, полягає в тому, що вона характеризує право як особливий спосіб впливу на поведінку людей, який виражається впливом на їх волю, загрозою санкцій, встановленням заборон і реалізацією юридичної відповідальності. Вона також служить інформатором для суб'єктів суспільних відносин про те, які соціальні цінності взяті під охорону. Крім того, вона є показником політичного та культурного рівня суспільства, гуманних засад, які містяться у праві, оскільки спосіб охорони дуже часто залежить від громадської розвинутості суспільства, від його політичної сутності [14, с. 60–61].

На думку В. С. Ковальського, по-перше, охоронна функція є безпосередньо і опосередковано обумовленою (детермінованою) умовами суспільного життя, політичною ситуацією в державі, зміна яких ретранслюється у меті та ефективності її реалізації. По-друге, інструментальні та інституціональні складові охоронної функції спрямовані на досягнення оптимальних суспільних пріоритетів, захист правових цінностей, які визначають конкретні напрями та завдання її реалізації [15, с. 121].

В. К. Бабаєв вважає, що охоронна функція права – основна функція права, генеза якої викликана потребою охорони суспільних відносин, що здійснюється за допомогою права тими чи іншими правовими методами і способами [16, с. 259].

В даних визначеннях є одна спільна риса, а точніше сутність, яку ніхто з авторів не заперечує – це те, що охоронна функція повинна охороняти, захищати, тобто реалізовувати свою сутність.

Відповідно до філософської енциклопедії зміст – це те, що наповнює форму і з чого вона здійснюється [17]. Тобто, змістом функції кримінального права є її визначення.

Ми прийшли до висновку, що під *функцією кримінального права слід вважати суб'єктивно-об'єктивне явище, яке являє собою основний напрям кримінального впливу на суспільні відносини*. Тому, змістом функції кримінального права виступає напрям. Відповідно до тлумачного словника Дмитрієва напрям – 1) це лінія або сторона, яку особа обирає для свого руху; 2) це шлях, яким що-небудь або будь-хто діє, розвивається [18]. У свою чергу напрям ми пропонуємо розподілити на напрям впливу і правовий вплив.

Напря́м впливу – найбільш суттєвий компонент функції права, він є свого роду відповіддю на потреби суспільного розвитку, результатом законодавчої політики, що концентрує ці потреби і трансформує їх у позитивне право.

Вплив кримінального права здійснюється шляхом кримінальної політики та на відповідну категорію осіб: 1) **злочинця**, так як саме він вчиняє суспільно небезпечне діяння, яке спричиняє застосування до особи покарання передбачене нормами Кримінального кодексу України; 2) **потерпілого**, тобто, особа, якій злочином заподіяно моральної, фізичної або майнової шкоди, іншими словами – це жертва злочину; 3) **суспільства в цілому**. Що стосується останньої категорії, то слід погодитися зі Л. І. Спиридоновим у тому, що те, що переважна більшість людей у суспільстві не вчинюють злочин, є скоріше результатом ціннісно-орієнтаційного впливу існування кримінального закону на суспільну свідомість, який відбувається поза межами реалізації закону, поза межами його дії [19]. Так само слушною видається і думка І. М. Даньшина [20, с. 87–95] та Ю. М. Тодики [21, с. 239], які вважають, що кримінальний закон сприяє зміцненню в свідомості громадян стійких правил належної поведінки.

Правовий вплив характеризується шляхами, формами та способами впливу права на суспільні відносини. Це реалізація правових принципів, настанов, заборон, приписів і норм у суспільному житті, діяльності держави, її органів, громадських об'єднань і громадян. Правовий вплив – це не тільки нормативний, а й психологічний, ідеологічний вплив права на почуття, свідомість та дії людей.

У свою чергу, кримінально-правовий вплив характеризується способом впливу кримінального права на суспільні відносини.

Кримінально-правовий вплив має як **зовнішній**, так і **внутрішній прояв**, а саме нормативність є його зовнішнім проявом, тобто закріплення того, що впливає з кримінально-правової норми, шляхом заборони і попередження та внутрішнім проявом є його психологічний, ідеологічний вплив.

§ 2. Духовні та матеріальні складові охоронної функції кримінального права України

Упродовж існування людства дані способи впливу були різні, в основному вони мали релігійний та ідеологічний підтексти, а саме кримінально-правовий вплив здійснювався за допомогою язичництва, релігії та ідеології.

У період з 907 року по 1917 року відносини Церкви і Держави знаходилися в тісному взаємозв'язку, що регулювалося нормами кримінального права відповідно до правового акту, який діяв в той чи інший період розвитку держави. І з цього приводу, доречним був вислів Імператора Юстиніана, що «найбільші Божі дари, дані людям вищим чело́веколюбієм, – це священство і царство. Перше служить справам Божеським, друге піклується про справи людські. Обидва походять з одного джерела і прикрашають людське життя. Тому, якщо перше воістину безпорочне і прикрашає вірністю Богу, а друге прикрашене правиль-

ним і порядним державним устроєм, між ними буде добра симфонія, з якою вона для користі роду людського пропонується» [22, с. 278]. Тому, сила державної влади – гармонія її з духовністю.

Радянське суспільство будувалося на ідеології соціалізму та комунізму. Якщо раніше, за часи Російської Імперії, за духовність держави виступала релігія, то в Радянському суспільстві нею стала «псевдорелігія» – ідеологія.

З проголошенням України незалежною республікою, держава в особі її державних органів відмовилася від ідеології у всіх її проявах, щоб назавжди викоринити радянські устої, як, до речі, колись, після Жовтневої Революції, це зробила радянська влада.

Але нині, як зазначає Ю. Ю. Коломієць, у сформованій обстановці філософи, політологи, соціологи порушують питання про значення ідеології для особи, суспільства, держави.

Однак, якщо у сфері філософії, політології, соціології ідеологія обговорюється досить активно, то в сфері кримінального права глибоких досліджень у цьому напрямку немає. Відсутність ідеологічного підґрунтя кримінально-правових інститутів і вчень про них призводить до хаотичного внесення змін і доповнень до чинного кримінального законодавства України. При цьому пропонувані прогресивні ідеї лише гасять існуючі проблеми, не вирішуючи їх [23, с. 508–513].

Ідеологія – це система поглядів, ідей, які характеризують соціальну групу [24, с. 712]. У свою чергу ідея – це 1. Складне поняття, уявлення, що відображає узагальнення досвіду і виражає відношення до дійсності. 2. Основна, головна думка, задум, що визначає зміст чого-небудь [24, с. 711].

Основна ідея СРСР (марксистсько-ленінська ідеологія) зводилася до одного – виховання всіх трудящих у дусі високої ідейності і відданості комунізму, комуністичного ставлення до праці та громадського господарства, повне подолання пережитків буржуазних поглядів і моралі, всебічний, гармонійний розвиток особистості, створення справжнього багатства духовної культури. Особливе значення партія надає вихованню підростаючого покоління. Дане твердження прийняте на XXII з'їзді КПРС та закріплене в Програмі КПРС [25].

Відповідно до вищевказаної Програми КПРС (далі Програма) основною задачею ідеології було виховання. Пункт 1-в Програми закріплював моральний кодекс будівництва комунізму основні положення якого були:

- любов до соціалістичної Батьківщини, до країн соціалізму;
- високу свідомість громадського обов'язку, нетерпимість до порушень громадських інтересів;
- гуманні відносини і взаємна повага між людьми: людина людині друг, товариш і брат;
- чесність і правдивість, моральна чистота, простота і скромність у суспільному й особистому житті;
- взаємна повага в родині, турбота про виховання дітей;

- дружба і братерство всіх народів СРСР, нетерпимість до національної і расової неприязні [26].

Всі положення Програми втілювалися у всі сфери життєдіяльності людини, в тому числі і в кримінальне законодавство УРСР, прикладом чого і слугують наведені вище кримінально-правові норми, а саме, образа, публічна образа, непокора, наклеп. Духовні відносини радянських людей ставилися на перший план. Звичайно, не можна говорити про те, що у владі СРСР було все добре і ефективно, історія нам свідчить і протилежне – не потрібно забувати і про тоталітарний режим, репресії. Жорсткість була у всьому – у буденному житті, законодавстві, можливо це і була помилка радянської влади. Наша задача – проаналізувати минуле, віднайти все негативне та позитивне для того, щоб намагатися будувати майбутнє без помилок.

Після розпаду СРСР переважна більшість політиків говорили про те, що у здоровому суспільстві ідеологія взагалі не потрібна, що потрібно просто жити і добиватися успіху. Навіщо шукати свій шлях? – кричали вони, радили «не винаходити велосипед», почати копіювати шлях до Європи (як показали роки, кожного разу підтверджується приказка: «там добре, де нас нема»). Колишні радянські громадяни, втомлені від ідеологічної обробки, радісно погодилися жити без Головної Ідеї... І не помітили, як їм нишком її підсунули, але вже в західному варіанті: «свобода і рівність».

Зважаючи на сучасний стан речей, по неволі розумієш, що С. І. Сухонос має рацію в тому, що в XXI столітті суспільством вже управляє не сила і право, а невидима «чужа» ідеологія. Ідеологія ж «свободи і рівності» увійшла настільки щільно в тканину життя західної цивілізації, що розтеклася тисячами непомітних струмочків по всій їхній культурі, скріпила каркасом всю їх державну структуру, увійшла у всі основні конституції та декларації. Бетон вже схопився, і західні ліберали тепер могли висміювати будь-яку ідеологію, не побоюючись руйнування всього будинку [27]. Україна ж виявилася під чужим ідеологічно невидимим ковпаком і пішла як сліпа по чужій колії. І замість того, щоб еволюціонувати, взяти найкраще з існуючої системи і перейти на новий рівень, ми стали «упиватися» свободою [28, с. 150].

Порівнюючи радянські часи з сучасними реаліями, можна резюмувати, що в нашій країні панує дефіцит духовності і відсутність ідеологічних поглядів на законодавчому рівні, яка б об'єднувала усіх людей. З першого погляду, відродити у людей загублене не реально. Але об'єднання українського суспільства все ж таки можливе. Наочним, буденним, на перший погляд, прикладом виступає Євро-2012 з футболу. Люди мали спільні переживання, надії, які розвивали дух патріотизму, гордості у кожного за свою команду. Не раз про згуртованість українського народу можна було почути і через ЗМІ.

Навіть учені мусять констатувати невтішні факти. Так, В. О. Навроцький у 2009 році в своїй доповіді на черговому представницькому науковому форумі криміналістів, який проходив у Львівському державному університеті внутріш-

ніх справ, звернув увагу на те, що сталася інфляція кримінального права в повсякденній свідомості. Попередження про можливість застосування статей Кримінального кодексу є слабким стримуючим заходом для потенційного правопорушника, повідомлення про порушення кримінальної справи вже не викликає хвилювання у пересічного громадянина [29, с. 6]. Так, зокрема, за анкетуванням викладачів та працівників СБУ, на питання, чи вважаєте Ви, що сьогодні характеризується інфляцією кримінального права в повсякденній свідомості громадян України, близько 72 % відповіли «Так»¹. Тим самим підтверджуючи, що на сучасному етапі розвитку держави і суспільства, хаос встановився у всіх сферах правового регулювання (в тому числі і у кримінальному праві).

У цьому ж році В. Н. Дрьомін, виступаючи з доповіддю на Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу, зауважив, що «хаотичне реформування» радянського суспільства призвело на початку дев'яностих років до руйнування його інституційних основ, що забезпечують економічний, політичний та правовий розвиток. Сьогоднішній «транзитивний» стан українського суспільства триває ось уже майже два десятиліття, що призвело до розриву системи сталих і життєво важливих цінностей, сприяло остаточному розпаду державних і громадських інститутів [30, с. 604].

Тому справедливою є позиція Ю. Ю. Коломієць – держава перестала працювати як єдиний, добре злагоджений механізм, головним чином через відсутність об'єднуючої ідеології [31, с. 149].

Як справедливо зазначає В. О. Туляков, сучасне дослідження механізму формування нової кримінально-правової доктрини в руслі глобалізаційних процесів свідчать про те, що проблема декодифікації і рекодифікації чинного кримінального законодавства є досить актуальною для Європейського кримінального права [32, с. 211–213]. Процес рекодифікації в українській кримінально-правовій науці вже розпочався, це стосується кримінально-правових проступків. Але, виходячи з наших досліджень, впровадження кримінальних проступків буде супроводжуватися знову ж таки зі змінами тільки до ККУ. Змінюючи і доповнюючи Кримінальний кодекс, ми змінюємо, можна ще по-іншому виразитися, покращуємо нормативно-правовий акт, зовнішній прояв охоронної функції кримінального права, і цим ми не можемо змінити, виправити осіб, які стали на злочинний шлях. Для досягнення даного результату потрібна їх власна внутрішня заборона.

Внутрішня заборона, тобто те, що робити можна або що робити не можна, закладається ще маленьким дітям батьками. Внутрішня заборона є природою кримінальної заборони. Все починається з малку. Дитина вбирає всі моральні, інтелектуальні, духовні цінності на першій стадії свого розвитку. Друга стадія розпочинається, коли дитина починає ходити в дитсадок, в школу. На цій стадії, на її внутрішнє формування впливає суспільство, ЗМІ, Інтернет ресурси. 3

¹ У дослідженні брало участь 200 респондентів: 165 – науковців, 35 – працівники СБУ.

приводу цього, доречно зазначав П. А. Фефелов, сприйнявши ідею видатного педагога А. С. Макаренка, писав, що вже в процесі виховання дітей в сім'ї і школі знаходить своє вираження принцип, який полягає у вимозі обов'язкового реагування вихователя на небажані вчинки вихованця шляхом покарання, переконання і інших заходів впливу [33, с. 63].

З одного боку, духовна криза – глобальне явище, яке пов'язують з переважаним характером цивілізаційного розвитку людства. Сучасне постіндустріальне суспільство, орієнтоване на максимальне споживання матеріальних благ і перетворення навколишнього світу для більш повного їх задоволення, породило особливий тип технократичної особистості – «кібернетичної людини» (Е. Фромм), інтелектуально розвиненої і технічно створеної, але нездатної до справді людських відносин і духовно відчуженої від світу природи і людської культури. Наслідки цього явища чітко проявляються у системі соціальних, міжособистісних відносин, в екологічній кризі, яка є яскравим показником духовної обмеженості сучасного технократа, часто позбавленого почуття відповідальності і усвідомлення свого людського боргу перед навколишнім світом.

З іншого боку, духовна криза, що характеризується бездуховністю і аморальністю – явище вітчизняне, яке особливо стало явним, починаючи з 90-х рр. ХХ століття. Це пов'язано не тільки з реаліями соціального життя, але насамперед із втратою колишніх основ і цінностей виховання, породженою довгими роками ідеологічної невизначеності і аксіологічною кризою.

Поняття духовності як основної сутнісної характеристики особистості досить складне і багато в чому залежить від того, з яких світоглядних позицій до нього підходити. У словнику В. І. Даля «духовність» визначається як стан, який відноситься до Бога, віри, душі людини і відображає всі його розумові, моральні сили і волю.

Традиційно духовність пов'язується переважно з релігійною сферою життя, яка перебуває начебто поза поля науки. Така позиція є помилковою, духовність – соціально-психологічне явище, реальність, а всяка реальність може і повинна бути предметом наукового аналізу [34, с. 45].

Наведене висловлювання відноситься, в першу чергу, до духовності, оскільки саме вона стоїть за світоглядом. Вироблення і впровадження у суспільну свідомість духовності, яка б ґрунтувалася на єдиній парадигмі і не виключала тієї релігійної складової, яка підвладна лише вірі, справді завдання, актуальне для сучасної України, яка перебуває в пошуках шляхів власного розвитку.

Духовність – в загальному сенсі – сукупність проявів духу в світі і в людині. У соціології, культурології, а ще частіше в публіцистиці «духовністю» часто називають об'єднуючі начала суспільства, що виражаються у вигляді моральних цінностей і традицій, сконцентровані, як правило, у релігійних навчаннях та практиці, а також у художніх образах мистецтва. У рамках такого підходу, проєкція духовності в індивідуальній свідомості називається совістю, а також стве-

рджуються, що зміцнення духовності здійснюється в процесі проповіді (наказу), освіти, ідейно-виховної або патріотичної роботи.

В решті-решт духовність – традиція дбайливого ставлення до самого себе, оточуючих людей, навколишнього світу, що передається з покоління в покоління. Духовність виховується в родині. Чим міцніша родина, чим міцніший в ній зв'язок між поколіннями, тим вищі шанси виховання в ній духовно розвиненої людини. Тому духовність є категорією як індивідуальною, так і суспільною, яка повинна впроваджуватися не лише в громадську, а й індивідуальну свідомість.

Духовність також стоїть в одному ряду з матерією та енергією. Вона володіє активністю, спрямованістю дії, здатністю створювати умови для настання певного наслідку і безпосередньо виробляти його [35, с. 146].

Особливість духовності як причини в тому, що вона, по-перше, має соціальну природу, діє лише в соціальному середовищі, впливаючи на людину; по-друге, механізм її дії не матеріально-енергетичний, але інформаційно-психологічний, духовний фактор як інформація впливає на свідомість і волю, визначаючи поведінку людини; по-третє, детермінація духовним не жорстка, не однозначна, але ймовірнісна, оскільки людина володіє свободою волі і може вчинити всупереч тому, що диктують їй духовні вимоги. Всі ці особливості характерні для дії кримінального закону, як духовно-моральної категорії, вони виявляються і в механізмі злочинної поведінки. Але, незважаючи на очевидний зв'язок духовності з кримінально-правовою сферою суспільного життя, вона як предмет кримінального права спеціально не досліджується, що не дозволяє розкрити всієї сутності кримінального закону і злочину, притаманну їм духовну характеристику і, отже, виявити додаткові можливості протидії злочинності кримінально-правовими засобами.

Матеріальність і, відповідно, матеріальні потреби ріднять людину і тварину, оскільки матеріальні потреби є продовження біологічної природи людини. Тому в людській природі завжди міститься нечесність, бажання розкоші, злодійство, статева розпуста. І не випадково багато мислителів пов'язували матеріальні потреби з тваринною природою людини, а матеріальні потреби завжди мали дещо негативний відтінок. Так, наприклад, В. Новодворська вважає, що вчені прийшли до переконання, що спонукальні мотиви людини в її трудовій та політичній діяльності – це лідерство і жадібність. І цим керуються рівно 98% випробуваних Homo sapiens.

Духовність – настільки ж стародавній феномен, як і сама людина. З початку своєї еволюції людина мала духовність. Власне, це очевидно, адже духовність – відмітна характеристика людини. Є людина, немає духовності – немає людини [36, с. 78].

«Духовність людини – це не просто його характеристика, а конструююча особливість: духовне не просто притаманне людині, поряд з тілесним і психічним, які властиві і тваринам. Духовне – це те, що відрізняє людину, що властиве тільки їй, і їй одній».

Саме завдяки духовності людиноподібна тварина стала людиною. Не було б духовності – не було б і людини. Духовність також була потужним чинником розвитку людини і на подальших етапах.

«Духовність – найважливіший фактор розвитку цивілізації, відкриття нових норм суспільного життя, відповідних нових умов існування».

Відбувається зворотний процес. Згасання духовності веде до зниження інтелекту, і процес еволюції повертається назад. Матеріалізація життя суспільства неминуче веде до подальшої її примітивізації. Як зауважив Дженкін Ллойд Джонс, «великі цивілізації і тваринні стандарти поведінки співіснують лише короткий період часу».

Отже, раніше духовність відіграла вирішальну роль у процесі формування людського роду, але в чому її значення для конкретного індивіда на сучасному етапі розвитку людства?

За втратою духовності слідує втрата свободи волі. Духовність детермінує життя, задовольняючи, тому в країнах з найвищим рівнем достатку – найвищий рівень самогубств [37]. Проте проблеми свободи волі і сенсу життя досить великі, і у нас немає можливості їх детально розглядати.

Духовність є маяком при русі людини за життя і визначає рівень її розвитку або деградації. Духовна чистота полягає не в знищенні матеріальної природи, а в тому, що духовність є орієнтиром у життєдіяльності людини. Людина може володіти нормальною здоровою біологічною природою і в той же час бути високодуховною особистістю.

Духовно людина може померти задовго до фізичної смерті. Фізіологічне, духовне народження і смерть можуть не збігатися в часі.

Що сьогодні відбувається з людиною? Для початку відкинемо різні оцінки духовності. Хороша чи ні духовність – це окреме питання. Безперечно те, що сьогодні ми спостерігаємо спад духовності. Місце аскетизму¹ займає гедонізм², а місце альтруїзму³ – егоїзм або, як його часто називають, індивідуалізм.

Духовність упорядкувала суспільство і фактично виділила людину з тваринного світу. У духовності були втілені кращі загальнолюдські ідеали протягом всієї історії його розвитку, з початку формування людини до сьогоднішніх днів. У найбільш загальному плані ці ідеали були єдині в різні епохи та у різних народів, власне, тому вони і отримали назву «вічні цінності».

Сьогодні духовність як система цінностей вмирає і поступається місцем матеріальності. Ніколи за всю історію розвитку людини не було настільки все-

¹ Аскетизм – це засіб розкриття внутрішнього духовного світу особистості, який виражається у творчості, а також служить засобом задоволення релігійних потреб.

² Гедонізм – це ціннісна орієнтація, в основі якої лежить спрямованість на отримання максимальної фізіолого-психологічної насолоди. Наприкінці гедонізм набуває форми антисоціальної поведінки (наркоманія, алкоголізм і т. д.).

³ Альтруїзм – це ціннісна орієнтація, в основі якої лежить принцип «заради допомоги оточуючих я можу пожертвувати власними інтересами».

осяжного спаду духовності. Оскільки духовність є синонім людяності, кажучи про спад духовності, ми неминуче приходимо до висновку про спад людини.

Алегорично всіх людей можна поділити на дві групи, які умовно можна назвати «генераторами» і «лампочками». «Генератори» завжди віддають частину своїх ресурсів. Способів два: по-перше, вони творять, тобто розкривають свій внутрішній потенціал, генерують наукові відкриття, напрям у мистецтві і т. д. По-друге, вони жертвують своїми ресурсами для оточуючих. У першому випадку ми маємо справу з проявом аскетизму, в другому – альтруїзму. Друга, більш численна група людей, – «лампочки», їх мета – максимально споживати.

Протягом всієї історії людини шановані були найбільш потужні «генератори», тепер – найбільш яскраві лампочки. Власне, сьогоднішнє суспільство і називається суспільством споживання. Ніколи в історії людства не було нічого подібного.

В історії людини було багато різного. Утворювалися держави і розпадалися імперії. Відкривалися нові континенти і гірські вершини. Відбувалися великі наукові відкриття і створювалися напрями в мистецтві. Але авторитет духовності був непорушний. Незважаючи на окремі випадки деградації, ніколи в історії людства не відбувався настільки загальний занепад духовності, спад людства.

Отже, духовність і матеріальність – дві сторони однієї медалі, і тому з допомогою духовності можна оцінити ступінь вираженості не однієї, а двох ціннісних орієнтацій – духовності і матеріальності, оскільки вони перебувають у назад пропорційній залежності. Духовність можна виразити через матеріальність, як матеріальність зі знаком мінус.

Всі інші ціннісні орієнтації так чи інакше вибудовуються навколо осьової ціннісної орієнтації, тобто вони тяжіють до духовності, або до матеріальності. Невипадково потреби за спрямованістю на об'єкт найчастіше поділяють або на матеріальні, або на духовні.

Тому, діючий Кримінальний кодекс України повинен охороняючи регулювати відносини як матеріальні, так і духовні.

Зокрема, визнавши духовність як ціль кримінального законодавства, ми зможемо підвищити якість кримінального законодавства. Так як духовність виконує функцію інтеграції суспільства, вона консолідує суспільство, об'єднує громадян в єдиний соціальний організм. Духовність формує у громадян єдину соціально-психологічну установку, загальну соціально-психологічну спрямованість, що визначають готовність діяти у відповідності з соціальними нормами і вимогами, діяти у відповідно до потреб суспільства у певній критичній обстановці, поступитися особистими інтересами в ім'я спільних благ, пожертвувати, якщо буде потрібно, собою для збереження співтовариства. У подібному ставленні проявляється вища духовна якість людини – Любов, а з любові «немає більше тієї... як хто душу свою покладе за друзів своїх» (Іоан. 15. 13).

Ідея збирання, єднання народу на основі духовності є провідною в християнстві. Про з'єднання народу з допомогою Духу пророкував найбільший месі-

анський пророк Ісайя: «Сам дух його збирає їх» (Іс. 34.16). Євангеліст Матвій передає слова Ісуса Христа: «Хто не збирає зі мною, той розкидає» (Мф. 12.20). З гіркотою звертається Ісус Христос до народу ізраїльського: «скільки разів хотів Я зібрати дітей твоїх, як квочка збирає під крила курчаток своїх, та ви не захотіли! Се, залишається вам дім ваш порожнім» (Мф. 23.37, 38). Тут звертає на себе увагу духовний аспект тексту. «Ви не захотіли» – це явно духовна характеристика іудеїв, які не прийняли нового вчення; зібрати можна тільки тих, хто хоче; тих, які не об'єднані духовним початком, зібрати в єдину духовну християнську сім'ю неможливо ні силою, ні якимось інтересом. Тому Ісус Христос залишає будинок їх, тобто храм, припиняє свою проповідницьку діяльність.

Ідею духовної єдності народу як основи цілісності і стійкості держави висловлювали видатні державні діячі. Так, К. П. Победоносцев, знаменитий обер-прокурор Святійшого Синоду царської Росії писав: «якою б не була величезна влада державна, вона затверджується ні на чому іншому, як на єдності духовного самоусвідомлення між народом і урядом, на вірі народній: влада втрачає свою силу з тієї хвилини, як починається роздвоєння цього, заснованого на вірі знання» [38, с. 220].

Духовна спільність народу сприяє розвитку відданості людини своїй державі, до якої він «прив'язується» не законом, а більш міцними узами – своїми почуттями. Митрополит Іоанн, категорично виступаючи проти сучасного розуміння держави, як бездушного механізму «підтримування примітивного матеріального благополуччя громадян», – наводить слова митрополита Філарета (середина XIX ст.) про те, що держава – це «союз вільних моральних істот, що поєдналися між собою, жертвують частиною своєї свободи для охорони та затвердження загальними силами Закону Моральності, який складає необхідність їх буття». Там, де затверджено закон моральності, «там вмирають за закони, тоді як не бояться померти від законів» [38, с. 305].

Єдина духовність полегшує державі управління суспільством за рахунок використання поряд з правовими, також і інші, духовні засоби. За даними вчених, з допомогою правових засобів можна врегулювати не більше 50% всіх суспільних відносин, інші керуються реальним моральним законом соціального організму, втіленим у заповідях, звичаях і звичках [39, с. 96].

Наведена характеристика духовності достатня для усвідомлення високої соціальної значущості, що робить духовність предметом права, у тому числі кримінального, та зобов'язує оцінювати правові системи з точки зору відображення ними духовної складової життя суспільства.

На жаль, чинне законодавство і державність України практично дистанціювалися від духовності, у зв'язку з чим, і самі гинуть, і духовність знаходиться в тяжкому стані. Справа не тільки в масштабності аморальної поведінки, пияцтва, наркоманії, бродяжництва, проституції, злочинності, продажності чиновництва і аморальною «всеїдності» засобів масової інформації, корумпованості судових та правоохоронних органів. Існує більш глибока негативна характери-

стика духовності українського суспільства – байдужість, яка, кінець кінцем, живить усі названі прояви. Ось що пише Паїсій Святогорець про сучасність: «У них немає бажання створювати щось... і з цим разхлябистим духом, який з'явився, з цією байдужістю держава пішла на дно» [40, с. 34].

Це байдужість до більшої, знедоленої частини населення, пенсіонерів, захисників країни і правопорядку, вчителів, хворих та інвалідів, сімей, які втратили годувальників, «бомжів». Вона розплачується скороченням населення і тривалості життя, погіршенням здоров'я та благополуччя; опинилася «крайньою» в розплаті за розвал країни, економіки, армії, органів охорони правопорядку, системи освіти, кримінального беззаконня і міжнаціональних чвар.

Держава віддалилося від суспільства, насамперед, тим що добровільно відмовилася від духовного єднання з ним. Конституція України, по суті, відмовилася від використання духовного фактора у вирішенні політичних завдань. Стаття 15 Конституції України проголосила «ідеологічну багатоманітність», згідно з якою «жодна ідеологія не може встановлюватися як державна чи обов'язкова». Згідно з нею всі громадські об'єднання, незалежно від духовно-морального змісту їх діяльності, «рівні перед законом». Основний критерій легалізації об'єднань – відсутність у їхніх намірах і діях посягань на саму державу. Все, що не змінює конституційний лад, не порушує цілісності України, не підриває безпеку держави, не розпалює соціальної, расової, національної і релігійної ворожнечі має право на діяльність. Ніяких обмежень по духовній частині не передбачено, оскільки діє ідеологічний, а отже, духовний «плюралізм». Отже, держава, допускає будь-який духовний устрій суспільства, лише б зберегти своє «обличчя». За цим криється не тільки духовна, але і політична короткозорість держави, яка не усвідомлює, що духовність – це реальна сила, що духовний плюралізм згодом викує такі сили, які поставлять існування самої держави під загрозу.

Причина такого конституційного духовного нігілізму в загальному відома. Нею є фактор «нищівної історичної поразки численних обманутих надій», пов'язаний з ураженням комуністичної ідеології [41, с. 293]. Але очевидна також і необхідність виправити становище: «ми, мабуть, знову повинні набути чинності і навчитися сподіватися, хоча і не знаємо, на що сподіваємося, та не знаємо, де знайти сили» [41, с. 293]. Запрограмований Конституцією України ідеологічний, отже, духовний розброд і хитання, викликає байдуже ставлення населення до держави. Воно є пасивним у виборчих компаніях (все більша кількість людей на вибори не ходить або голосує «проти всіх»), не хоче служити в армії (призовники виловлюються поліцією і направляються служити під конвоєм, не надає допомогу правоохоронним органам (не тільки свідки, але часто і потерпілі намагаються не мати справу з захисниками правопорядку), ухиляється від сплати податків і т.д. Відомі корумпованість українського чиновництва і випадки продажності поліції, що можна пояснити тільки обумовленою бездуховністю, відсутністю почуття відповідальності перед «ближніми».

У літературі робиться спроба обґрунтувати бездуховність громадян, їх залежність від різних інтересів. Налічують приблизно 15 видів таких залежностей, які втягують людину у свої тенета і відволікають від духовного життя: матеріальна, сімейна, дружня, національна залежність, від авторитетів, характеру, звичок, стереотипів поведінки, негативних почуттів, відчуттів, бажань, душевності, гордині, захопленості і від законів. Звичайно, людина духовна повинна долати спокуси, поступатися егоїстичними інтересами для блага ближнього. Але, по-перше, знайти або сформулювати таку ідеальну особистість практично неможливо. По-друге, шукати немає потреби. Як випливає з наведених вище слів митрополита Філарета, для повноцінного духовного життя суспільства досить, щоб кожен жертвував хоча б частиною своєї свободи, але робив це охоче. Найголовніше ж, як уявляється, суспільство, держава повинні піклуватися про те, щоб людина не зав'язла у своїх уподобаннях, не робила свої почуття домінуючими у відносинах з іншими людьми. Цього можна досягти лише шляхом посилення соціального захисту громадян, створення гарантій того, що його життєво важливі інтереси будуть забезпечені. Поки таких гарантій немає, людина буде апелювати до своїх «залежностей», за якими ховається почуття духовної самотності.

Характеризуючи духовність як активну, детермінуючу силу, слід повернутися до питання про її подвійність, співвідношення добра і зла. Згідно з християнськими поглядами існує Божий Дух (Дух істини, Дух заспокоєння, Дух любові й благодаті, Дух творчості), і є дух сатани – нечистий дух, дух зла, дух брехні, дух руйнівник, дух смерті. Той і інший служать основою духовності відповідного змісту. З їх участю формуються певна установка і спрямованість особистості, орієнтовані або на добро, або на зло.

Подвійність духовності викликає питання про домінанти, про те, що переважає в духовності і, отже, у суспільних відносинах: добро чи зло? Від відповіді на нього залежить, по суті, все людське майбуття, орієнтації людей, перспективність протидії злу, в тому числі кримінального. Керуючись панівною в Україні християнською ідеологією, суспільство повинно дотримуватися позиції домінування добра над злом. Новий Завіт сповнений прикладів, коли І. Христос виганяє бісів із хворих людей, і нечистий дух кориться йому. Одним з постулатів християнства є нестворення Богом зла; останнє з'явилося в результаті вільного волевиявлення людини, і досі постійно відроджується і підтримується все тією ж свободою волі, не співвіднесеної з волею Бога. Оскільки ця свобода дана йому самим Богом, розраховувати на те, що зло незабаром буде переможене, не можна, хоча до цього слід прагнути.

Важливий не сам результат, а усвідомлення його досяжності, розуміння того, що зло не вічний супутник людства і спочатку немає в ньому своїх коренів. «Твердження, що добро і зло два начала буття світу – це диявольська вигадка, яка заперечує всемогутність Бога, його благодать і милосердя, позбавляє людину моральних опор. Якщо зло природне для людини – його можна не со-

ромитися. Мірилом стає не моральний ідеал, а людина сама по собі як «міра всього»... У цьому випадку гріхи і пристрасті набувають законні права на існування, а зло стає гідним вшанування не менше добра» [38, с. 13].

Критичний стан сучасної України проявляється в нестачі позитивної духовності, і в надмірності зла. Закладений у народі багатовіковими православними традиціями потенціал добра поки ще утримує позиції, незважаючи на історичні катаклізми і зовнішній тиск. Однак стримування – на межі можливого, воно вичерпає себе при відсутності державної підтримки. Зло збирає жнива у вигляді збільшення смертності та зниження народжуваності корінного українського населення, зростання бідності, злочинності, бродяжництва, в тому числі дитячого, дитячої бездоглядності, розтління молоді, пияцтва, наркоманії, інфекційних захворювань, значного скорочення терміну і погіршення якості життя, витіснення ідей співчуття і милосердя, вкорінення егоїзму та індивідуалізму. Виникла проблема державно-правового забезпечення безпеки людини, у тому числі в духовній сфері життя.

У свою чергу, вважаємо, що духовність – це внутрішній стан кожної особи, охороняючи який, ми зможемо підвищити авторитет кримінального законодавства серед населення. Так як Кримінальний кодекс, маючи на меті охорону духовності, буде охороняти «душу» населення України, яка має проявлятися в духовній єдності народу як основи цілісності та стійкості держави.

Висновки

Як підсумок, потрібно зазначити, що саме для досягнення усіх поставлених цілей кримінального законодавства потрібно, окрім зовнішньої сторони охоронної функції кримінального права визначати її зміст, який складається з напряду впливу кримінального права (кримінальна політика держави) та кримінально-правового впливу, який здійснюється за допомогою духовного відродження суспільства.

З урахуванням вищезазначеного ми вважаємо можливим запропонувати власне визначення охоронної функції кримінального права, яке, на наш погляд, повинно відображати властивості даного явища, яке характеризує його сутність і не зводиться до прийнятого в науці та закріпленого розуміння функції як елементарного напряду правового впливу.

Таким чином, охоронна функція кримінального права – це явище, зміст якого полягає у напряду впливу кримінального права та кримінально-правового впливу на охорону духовних та матеріальних суспільних відносин шляхом визначення, які діяння є злочинами (кримінальними правопорушеннями у майбутньому) та які кримінально-правові способи впливу застосовуються при їх вчиненні.

Список використаних джерел:

1. Явление (философия) [Электронный ресурс]. – Материал из Википедии – свободной энциклопедии. – Режим доступа: [http://ru.wikipedia.org/wiki/%DF%E2%EB%E5%ED%E8%E5_\(%F4%E8%EB%EE%F1%EE%F4%E8%FF\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/%DF%E2%EB%E5%ED%E8%E5_(%F4%E8%EB%EE%F1%EE%F4%E8%FF)). – Текст с экрана.

2. Соловьев В. С. Кризис западной философии (Против позитивистов) [Электронный ресурс] / В. С. Соловьев. – Режим доступа: <http://www.rondon.org/svs/kzf.htm>.
3. Явище (філософія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://znaimo.com.ua/явище_\(філософія\)](http://znaimo.com.ua/явище_(філософія)). – Текст з екрану.
4. Зміст і форма в мистецтві: діалектика зв'язку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referaty.com.ua/ukr/details/20019>. – Назва з екрану.
5. Форма [Электронный ресурс]. – Материал из Википедии – свободной энциклопедии. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D4%EE%F0%EC%E0>.
6. Внешний (значения слова «внешний» в толковых словарях русского языка) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://что-означает.рф/внешний>. – Название с экрана.
7. Жалинский А. Введение в немецкое уголовное право / А. Жалинский, А. Рерихт. – М.: Спарк, 2001. – 560 с.
8. Руководящие начала по уголовному праву РСФСР: приняты Постановлением НАРКОМУСТА РСФСР 12 декабря 1919 г. [Электронный ресурс]. – <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr7311.htm>.
9. Уголовный кодекс РСФСР 1922 года: принят постановлением ВЦИК 26 мая 1922 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikisource.org/wiki>.
10. Уголовный кодекс Украинской ССР: официальный текст с изменениями и дополнениями по состоянию на 1 января 1964 года. – К.: Политиздат Украины, 1964. – 150 с.
11. Федоров С. Л. Понятие охранительной функции в уголовном праве, ее содержание и сущность / С. Л. Федоров // Вестник Волжского университета им. В. Н. Татищева. – Тольятти: ВУиТ. – 2004. – Вып. 45. – С. 12–14.
12. Внутренний (значения слова «внутренний» в толковых словарях русского языка) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://что-означает.рф/внутренний>. – Название с экрана.
13. Сутність [Електронний ресурс]. – Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
14. Общая теория права и государства: учебник / под ред. В. В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2002. – 520 с.
15. Ковальський В. С. Охоронна функція права: монографія / В. С. Ковальський. – К.: Юрнком Інтер, 2010. – 336 с.
16. Теория государства и права: ученик / под ред. В. К. Бабаева. – М.: Юристъ, 2002. – 592 с.
17. Содержание [Электронный ресурс]. – Словари и энциклопедии на Академике. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/3335
18. Направление // Толковый словарь Дмитриева [Электронный ресурс]. – Словари и энциклопедии на Академике. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/dmitriev/2605/направление>. – Название с экрана.
19. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі [Електронний ресурс]: монографія / Ю. А. Пономаренко. – Режим доступу: <http://ukr-pravo.at.ua/index/0-506>.
20. Даньшин И. Н. Правовые отношения в уголовном праве / И. Н. Даньшин // Вопросы государства и права. – М., 1974. – С. 87–95.
21. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: монографія / Ю. М. Тодика. – Х.: Факт. 2003. – 328 с.
22. Николин А. Церковь и государство (история правовых отношений) / А. Николин. – М.: Изд-ие Сретенского монастыря, 1997. – 430 с.
23. Коломиец Ю. Ю. Идеологические основы внедрения уголовного проступка в уголовное право Украины / Ю. Ю. Коломиец // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / НУ ОНУА. – О., 2012. – Вип. 67. – С. 508–513.
24. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов: под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Рус. яз., 1984. – 816 с.

25. XXII съезд КПРС. Третья Программа партии [Электронный ресурс] // Пономарев Б. Н. История Коммунистической партии Советского Союза / Б. Н. Пономарев, М. С. Болим, В. С. Зайцев. – 5-е изд., 1976. – Режим доступа: <http://vse-uchebniki.com/politicheskikh-partiy-istoriya/xxii-syezd-kpss-tretya-programma-30238.html>.
26. Моральный кодекс строителя коммунизма: свод принципов коммунистической морали, вошедший в текст Третьей Программы КПСС, принятой XXII съездом (1961 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://krotov.info/lib_sec/11_k/kom/munizm.htm.
27. Сухонос С. И. Новая русская идея: Духовность, Справедливость. Единство [Электронный ресурс] / С. И. Сухонос. – Режим доступа: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0001/005a/00011111.htm>.
28. Коломиец Ю. Ю. Наказание в круговороте форм правления / Ю. Ю. Коломиец // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / ОНЮА. – О., 2010. – Вип. 54. – С. 145–152.
29. Навроцький В. Чи перебуває українське кримінальне право в стані кризи? / В. Навроцький // Юридичний вісник України. – 2009. – 12–18 верес. (№ 37). – С. 6.
30. Дремин В. Н. Криминогенность транзитивных обществ (криминологические последствия распада СССР) / В. Н. Дремин // Правове життя сучасної України: тези доповідей Міжнародної конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу (м. Одеса, 5–6 черв. 2009 р.) / відп. ред. Ю. М. Оборотов. – О.: Фенікс, 2009. – С. 603–604.
31. Коломиец Ю. Ю. Наказание в круговороте форм правления / Ю. Ю. Коломиец // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / ОНЮА. – О., 2010. – Вип. 54. – С. 145–152.
32. Туляков В. А. Генезис уголовного права и диалектика рекодификации / В. А. Туляков // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 20–21 квіт. 2012 р.) / відп. за вип. В. М. Дьомін / НУ ОЮА. – О.: Фенікс, 2012. – Т. 2. – С. 211–213.
33. Фелелов П. А. Понятие и система принципов советского уголовного права / П. А. Фелелов. – Свердловск: Средне-Уральское книжн. изд-во, 1970. – 143 с.
34. Носиков А. В. Апокалипсис ноосферы / А. В. Носиков. – Владимир: Фолиант, 2000. – 272 с.
35. Перов Ю. В. Социальный детерминизм в духовной жизни общества / Р. А. Перов // Социальный детерминизм и научно-технический прогресс. – Л.: ЛГУ, 1982. – С. 146–157.
36. Вальцев С. В. Закат человечества / С. В. Вальцев. – М.: Книжный мир, 2008. – 384 с.
37. Духовность как фактор национальной безопасности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.coolreferat.com>. – Название с экрана.
38. Высокопреосвященный Иоанн Санкт-Петербургский и Ладожский Самодержавие духа. Очерки Русского самосознания / Высокопреосвященный Иоанн, митрополит Санкт-Петербургский и Ладожский. – Саратов: Надежда, 1995. – 333 с.
39. Люди погибели: Сатанизм в России, попытка анализа. – М.: Изд-во Моск. Подворья. Свято-Троїцької Сергієвої Лаври «Троїцькое слово», 2000. – 510 с.
40. Паисий Святогорец Алфавит духовній. Избранні советі і наставления / Паисий Святогорец. – М.: Святая гора, 2011. – 399 с.
41. Даниленко В. И. Современный политологический словарь / В. И. Даниленко. – М.: NOTA BENE, 2000. – 1024 с.